

Rætt ella Skeiðt?

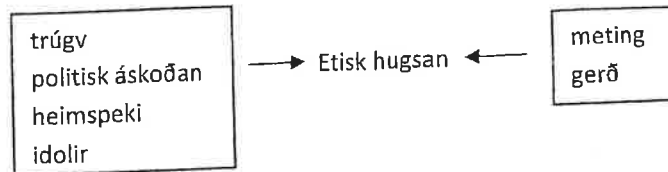

Undirvísingar-
tilfar til

Etíkkur/Siðalaera

- Etikkur -

Orðið etikkur merkir "siðalæra" ella "liviregla". Ein etisk meting ásetur reglur um, hvussu vit eiga av bera okkum at í ymsum viðurskiftum. Aftan fyri metingina er ein hugsan um, hvar ger lívið gott. Nógv ymist hevur ávirkan á, hvat liggur aftan fyri okkara atburð og okkara virðir. Tað kann vera trúgv, politiskar hugsjónir ella okkara foreldur og vinir. Alt hetta er við til at stýra okkara gerðum, hóast vit ikki hugsa um tað.

Samfelagið ásetur eisini ymsar reglur um, hvat er rætt og skeivt við at gera lógir, sum verja tann einstaka. Hesar lógir eru eisini bygdar á ávísar hugsanir um, hvat er gott og rætt.

Reglur eru fyri, hvat er rætt og hvat er skeivt. Vit vita, at tað er skeivt at stjála, og at vit skulu virða tað, onnur eiga. Tað er okkara skylda. Í søguni hugsar Sverri **pliktetiskt**.

Onnur halda ístaðin, at tað er eins týðningarmikið at hugsa um, hvat tað førir til, um eg geri okkurt. Maria hugsar meira um avleiðingarnar fyri Jónu og seg sjálva, um tey melda Jónu. Hon hugsar **konsekventetiskt**.

Etikkur og kristindómur

Av tí, at vit eru ymisk, hava vit eisini ymsar normar og virðir í lívinum. Tveir persónar kunnu hava somu vitan um abort og kortini vera ósamdir. Tey byggja sínar meiningar á ymisk virðir, um hvat er gott og rætt. Summi grundgeva út frá, at menniskja dugir at hugsa, og tí vita vit, hvussu vit bera okkum rættast at, tey hugsa **humanetiskt**. Onnur taka støði í onkrum uttan fyri seg sjálvi t.d. trúgv. Í kristnum etikki verður tikið støðið í Guds vilja við menniskjunum, og hvat Bíblían sigur um tað. Tí kunnu tveir persónar, har annar grundgevur humanetiskt, og hin grundgevur út frá kristnum etikki, hava somu meining.

Eitt av grundsjónarmiðunum í kristindóminum er, at Gud er skapari og hevur skapað menniskjuni at liva saman og at varða um hvønn annan. Menniskjan er skapað í Guds mynd (1. Mós. 1, 26) og tí hava vit eina serliga støðu í heiminum fram um djórini við tað, at vit eru før fyri at skilja millum rætt og skeivt. Vit hava ein frían viðja, og harvið eisini ábyrgd av okkara gerðum. Í Bíbliuni eru dømi um bæði pliktetik og konsekvensetik. Boðini eru í stóran mun pliktetisk t.d. "Tú mást ikki stjála" (2. Mós. 20,15) eins væl og fariseararnir hugsaðu pliktetiskt. Í Nýggja Testamenti er nógv dømi um konsekvensetiska hugsan hjá Jesú: Alt tað, sum tit tí vilja, at menn skulu gera móti tykkum, tað skulu tit eisini gera móti teimum (Matt, 7,12) eisini nevnt **Tann gylta reglan**.

Ein annar hugsunnarháttur er, at okkara motiv og áskoðanir eru tað, sum er avgerandi. Ikki fyrr enn vit ynskja at gera tað góða, kunnu okkara gerðir gerast góðar. Um tað er pliktin ella hugsanin um avleiðingarnar, sum er tað berandi í tí, vit gera, kann tað lættliga blíva falskt og innantómt. Tá vit leggja dentin á okkara hugsan um tað vit gera, er talan um **sinnalagsetikk**. Í NT eru eisini dømi um tað: "Sama sinnalagið verði í tykkum, sum eisini var í Kristi Jesú" (Fil 2,5). Eitt annað dømi er: "Ein og hvør gevi, eins og hann hevur sett sær fyri í hjarta sínum, ikki av óhugi ella av neyð; tí at Guð elskar glaðan gevara" (2. Kor.

- Etikkur -

9,7). Í søguni sigur Maria um Jónu: "Tað er einki, eg ynski meira, enn at fáa hana burtur frá tí, sum er ólógligt." Tað er umsorganin fyri vinkonuni, sum liggur aftan fyri hennara hugsan, ikki bara ein fatan av, at hon hevur skyldu at hjálpa henni.

Hvat er so tann rætti etikkurin

Sum nevnt omanfyri eru ymsar fatanir av, hvat er tann rætti etiski hugsunnarhátturin. Summi siga, at pliktetikkurin ella sinnalagsetikkuri er ikki nóg mikið. Tað eru avleiðingarnar av okkara gerðum, sum eru avgerandi. Onnur halda, at pliktin er drívmeigin, sum fær okkum at gera tað rætta. Vit hava jú lært at bera okkum rætt at, frá tí vit vóru lítil. Uppaftur onnur halda, at sinnalagið er tað týðningarmesta - tað at vit vilja gera tað góða.

Fakta:

- Etikkur er læran um tær røttu gerðirnar
- Grundreglurnar, sum siga okkum, hvat er røtt ella skeiv ~~ger~~ ^{ger} nevna vit normar
- Humametikkurin er grundaður á vit og skil og sínámillum ávirkanina millum menniskju
- Kristin etikkur er grundaður á Guds vilja við menniskjunum
- Pliktetikkurin leggur dent á skyldurnar til at fylgja etisku normunum
- Konsekventetikkurin leggur dent á avleiðingarnar av gerðunum
- Sinnalagsetikkurin leggur dent á tankarnar aftan fyri gerðina
- Í Bíbliuni eru bæði pliktetiskar, konsekvensetiskar og sinnalagsetiskar útsagnir

Kynstrið at velja rætt

Tey funnu út av tí av tilvild. Maria og Sverri høvdu verið í kioskini á veg heim úr skúlanum og keypt sær okkurt lekkurt til fríggjadagshugna. Nú vóru tey í Bónus og keyptu mjólk og ost fyri mammu Sverra, áðrenn tey fóru heim.

Tey sóu í ryggin á Jónu yviri við bløðini. Hon stóð blaðaði so hissini í einum blaði, og tá hon skuldi seta tað aftur á hillina, gleið tað næstan av sær sjálvum niður í tað opnu taskuna. Maria og Sverri krógvaðu seg aftan fyri breyðhillina. Tey sóu, at Jóna fór fram við kassanum við einum blíðum smíli til mannin, sum sat við kassan.

"Skulu vit siga við onkran í handlinum?" teskaði Sverri.

"Eg veit ikki", svaraði Maria. "Jóna ein av mínum bestu vinkonum, og eg vil helst ikki fáa eitt ringt forhold við hana. Tað hevur mest at siga, at vit kunnu blíva við at hava tað gott saman, tað haldi eg í hvussu so er. Tí haldi eg, at vit heldur skulu fara og so tosa við hana um tað at stjála, og at tað er skeivt."

"Men tað er ikki neyðugt, at vit blíva blandaði uppí," segði Sverri. "Um vit siga tað beinanvegin, kann maðurin við kassan fara aftan á henni og fáa hana aftur beintuttanfyri. Jóna fær onki at vita um, at tað eru vit, sum hava sagt tað. Vit fara bara út ígjøgnum hina hurðina."

"Men eg vil ikki, at Jóna skal verða fangað. Tað er eingin meining í, at hon skal blíva stemplað sum tjóvur av so lítlum."

"Hon er longu ein tjóvur, veitst tú kanska. Tann, sum hevur stolið, er ein tjóvur, líkamikið um tað er ein vinur ella ei. Vit eiga at melda lógarbrot, annars krógva vit eitt brotsverk, og so eru vit samsek."

"Nei, tað er ikki soleiðis," helt Maria. "Jóna hevur tað trupult, annars hevði hon ongantið gjørt sovorðið. Kanska kunnu vit hjálpa henni. Tað er einki, eg ynski meira, enn at fáa hana burtur frá tí,

sum er ólógligt. Um vit vísa, at vit eru góð við hana samstundis, sum vit tosa við hana um stuldurin, kann tað vera, at hon ikki ger tað aftur."

"Kanska hevur tú rætt," segði Sverri, "men vit kunnu ikki lata vera vit at hugsa um tey, sum hon hevur tikið frá. Tað eru jú tey, sum...."

Bæði hvukku við, tá onkur stóð við síðuna av teimum. Ein handilsmaður hugdi strangliga at teimum:

"Hví standa tit og goyma tykkum og teska? Eg hoyrði týðiliga, at tit tosaðu um at stjála okkurt. Gev mær taskurnar!"

Hann tók taskuna hjá Mariu og hugdi í hana.

"Tú misskilir," royndi Maria við skelvandi rødd. "Vit tosaðu bara um ein annan, sum...."

"Eg haldi ikki, at eg misskilji nakað," helt maðurin fram. "Eg veit væl, at her verður stolið í heilum, og nú skal tað steðgast."